

Types of Social Leave and Their Significance in Labour Law

Kholxo'jayev Azizxon Avaz o'g'li

Abstract

This thesis analyzes the legal nature of social leave, its types, and its place among the forms of leave regulated by labour law. Social leave is a type of leave that provides employees with additional time off in connection with their family and social circumstances. Such leave serves to restore and protect employees' health, safeguard the interests of mothers and children, facilitate the fulfilment of family responsibilities, and maintain a balance between employment and social protection. The thesis discusses the main types of social leave established by law, the conditions for granting them, their relationship with employment contracts, and practical issues encountered in their application. It also presents proposals for improving the existing legal provisions.

Keywords

labour law, social leave, additional leave, employment guarantees, social protection.

Ижтимоий таътиллари тури ва уларнинг меҳнат ҳуқуқидаги аҳамияти

Холхўжаев Азизхон Аваз ўғли

Аннотация

Мазкур тезисда ижтимоий таътилларининг ҳуқуқий табиати, турлари ва меҳнат ҳуқуқидаги таътиллари ичидаги ўрни таҳлил қилинган. Ижтимоий таътиллари ходимга унинг оилавий ва ижтимоий ҳолатлари билан боғлиқ қўшимча дам олиш имкониятини берувчи таътиллари тури ҳисобланади. Бундай таътиллари ходимнинг соғлиғини тиклаш ва муҳофааза қилиш, она ва бола манфаатларини таъминлаш, оилавий мажбуриятларни бажаришга шароит яратиш ҳамда меҳнат ва ижтимоий ҳимоя ўртасидаги мувозанатни таъминлашга хизмат қилади. Тезисда ижтимоий таътилларининг қонунчиликда белгиланган асосий турлари, уларни бериш шартлари, меҳнат шартномаси билан боғлиқ жиҳатлари ҳамда амалиётда

учрайдиган муаммолар ёритилган. Шунингдек, мавжуд ҳуқуқий нормаларни такомиллаштиришга доир таклифлар келтирилган.

Калит сўзлар: меҳнат ҳуқуқи, ижтимоий таътил, қўшимча таътил, меҳнат кафолатлари, ижтимоий ҳимоя.

Кириш: Меҳнат ҳуқуқи инсоннинг меҳнат қилиш ҳуқуқини таъминлаш билан бирга, унинг дам олиш ҳуқуқи ва ижтимоий кафолатларини ҳам муҳофаза қилади. Шу жиҳатдан таътиллار институти меҳнат ҳуқуқининг муҳим таркибий қисми ҳисобланади. Таътиллار фақат йиллик асосий дам олиш ҳуқуқини эмас, балки ходимнинг муайян ҳаётий ҳолатлари билан боғлиқ махсус дам олиш турларини ҳам ўз ичига олади. Ана шундай махсус таътиллار ижтимоий таътиллار деб ҳуқуқ соҳасида юритилади.

Ижтимоий таътиллар ходимга унинг меҳнат фаолиятидан ташқари ижтимоий, оилавий ва шахсий эҳтиёжларини қондириш имкониятини беради. Улар, айниқса, ҳомиладорлик ва туғиш, бола парвариши, ўқиш, ёки бошқа ижтимоий аҳамиятли ҳолатларда қўлланилади. Шу сабабли бу институт меҳнат ҳуқуқи билан ижтимоий таъминот ҳуқуқининг кесишган нуқталаридан бири ҳисобланади.

Ижтимоий таътил - бу ходимга унинг шахсий, оилавий, ижтимоий ёки физиологик ҳолати билан боғлиқ ҳолда бериладиган махсус дам олиш вақтидир. Бундай таътиллار одатда муайян ҳаётий вазиятлар вужудга келганда, қонун билан белгиланган асосларда ва муддатларда берилади.

Ижтимоий таътилларнинг асосий вазифаси - ходимнинг меҳнат қилиш қобилиятини сақлаш, унинг ижтимоий аҳволини муҳофаза қилиш, она ва бола ҳуқуқларини таъминлаш, оилавий мажбуриятларни амалга оширишга шарт-шароит яратишдир.

Амалда ижтимоий таътиллarning бир нечта асосий турлари мавжуд. Улар қонунчиликда турлича номланиши мумкин, аммо умумий мазмун жиҳатидан қуйидаги гуруҳларга ажратилади:

1. Ҳомиладорлик ва туғиш таътили

Бу таътил аёл ходимга ҳомиладорлик ва бола туғиш муносабати билан бериладиган махсус ижтимоий кафолатдир. У она саломатлигини муҳофаза қилиш, боланинг соғлом туғилиши ва туғруқдан кейинги тикланиш жараёни учун зарур ҳисобланади. Бундай таътил одатда тиббий хулоса асосида берилади ва қонун ҳужжатларида белгиланган муддатда ходим томонидан берилиши кафолатланади.

2. Бола парвариши таътили

Бу таътил туғилган болани парвариш қилиш мақсадида берилади. У ходимга бола маълум ёшга етгунига қадар берилган бўлиши мумкин. Бу таътил оилавий мажбуриятларни бажаришга қаратилган.

3. Оилавий ва ижтимоий сабаблар билан бериладиган қўшимча таътиллار

Айрим ҳолларда ходимга яқин қариндошини парвариш қилиш, оиладаги оғир ҳолатлар, касал аъзони даволаш ёки бошқа ижтимоий аҳамиятга эга сабаблар билан ҳам таътил берилиши мумкин. Бу таътиллarning ҳуқуқий асослари меҳнат қонунчилиги ва локал ҳужжатларда белгиланиши мумкин.

4. Ўқиш учун бериладиган ўқув таътиллари Гарчи бу таътиллار тўғридан-тўғри ижтимоий таътил сифатида ҳар доим ҳам баҳоланавермаган бўлса-да, улар ҳам ходимнинг ижтимоий эҳтиёжларини қондиришга хизмат қилади. Айниқса, ишдан ажралмаган ҳолда ўқиётган шахсларга бериладиган ўқув таътиллари, бу меҳнат ва таълим ўртасидаги мувозанатни таъминлайди.

Ижтимоий таътиллар меҳнат ҳуқуқида бир неча муҳим вазифани бажаради.

Биринчидан, улар ходимнинг дам олиш ҳуқуқини кенгайтиради. Иккинчидан, улар фақат иш жараёнини эмас, балки инсон ҳаётидаги оилавий ва ижтимоий эҳтиёжларни ҳам эътиборга олади.

Учинчидан, ижтимоий таътиллер меҳнат муносабатларида оналикни муҳофаза қилиш ва бола ҳуқуқларини таъминлашга хизмат қилади.

Шу нуқтаи назардан қараганда, ижтимоий таътиллер нафақат дам олиш шакли, балки ижтимоий кафолатнинг ҳуқуқий механизми ҳамдир. Улар ходимга муайян ҳаётӣ вазиятларда иш жойини сақлаб қолган ҳолда вақтинча меҳнатдан озод бўлиш имкониятини беради.

Ижтимоий таътиллер соҳасида бир қатор амалий муаммолар мавжуд. Жумладан:

айрим иш берувчилар томонидан таътил беришда бюрократик тўсиқлар;
иш берувчилар томонидан ижтимоий таътиллерни моҳиятини тушунмаслиги;

бола парвариши ёки оилавий сабаблар билан бериладиган таътиллерни амалда расмийлаштиришда қийинчиликлар;

локал ҳужжатларда махсус таътиллер тартибининг тўлиқ белгиланмаганлиги.

Бу муаммолар ходимнинг ҳуқуқларини тўлиқ амалга оширишга тўсқинлик қилиши мумкин. Шу боис уларни ҳуқуқӣ ва ташкилий жиҳатдан бартараф этиш зарур.

Мавжуд муаммоларни ҳисобга олган ҳолда қуйидаги таклифларни илгари суриш мумкин:

ходимларга уларнинг ҳуқуқлари бўйича тушунтириш ишларини кучайтириш;

оилавий ҳолат билан боғлиқ таътиллари қўллашда ходим манфаатларини устувор қилиш;

иш берувчилар учун намунавий йўриқномалар ишлаб чиқиш.

Хулоса

Хулоса қилиб айтганда, ижтимоий таътиллари меҳнат ҳуқуқининг муҳим ва ажралмас институти ҳисобланади. Улар ходимнинг шахсий ва оилавий эҳтиёжларини қондириш, она ва бола манфаатларини таъминлаш, меҳнат ва ижтимоий ҳимоя ўртасида мувозанатни сақлашга хизмат қилади. Шунингдек, ижтимоий таътиллари меҳнат ҳуқуқи билан ижтимоий таъминот ҳуқуқининг узвий боғлиқлигини намоён этади.

Мазкур институтни янада такомиллаштириш, унинг турлари ва қўлланиш механизмларини аниқ белгилаш, амалдаги муаммоларни бартараф этиш меҳнат қонунчилигини ривожлантиришнинг муҳим йўналишларидан бири бўлиб қолмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар

I. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси.
2. Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодекси.
3. Ўзбекистон Республикасининг “Аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисида”ги Қонуни.
4. Ўзбекистон Республикасининг “Фуқароларнинг давлат пенсия таъминоти тўғрисида”ги Қонуни.
5. Ўзбекистон Республикасининг “Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисида”ги Қонуни.
6. Ўзбекистон Республикасининг “Хотин-қизларни ижтимоий ҳимоя қилиш тўғрисида”ги қонун ҳужжатлари.

7. Ўзбекистон Республикасининг “Бола ҳуқуқлари кафолатлари тўғрисида”ги Қонуни.

8. Ўзбекистон Республикасининг “Ногиронлиги бўлган шахсларнинг ҳуқуқлари тўғрисида”ги Қонуни.

9. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг меҳнат таътилларини тартибга солишга оид қарорлари.

10. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг ижтимоий суғурта ва ижтимоий нафақаларга оид қарорлари.

11. Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлигининг таътиллари ва меҳнат режимларини қўллашга оид йўриқномалари.

12. Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг ҳомиладорлик, туғиш ва бола парвариши билан боғлиқ тиббий меъёрлари.

II. Дарсликлар ва ўқув қўлланмалар

13. Меҳнат ҳуқуқи: дарслик / масъул муҳаррирлар таҳририда. – Тошкент: TDYU нашриёти, 2022.

14. Ижтимоий таъминот ҳуқуқи: дарслик. – Тошкент: TDYU нашриёти, 2021.

15. Ўзбекистон Республикаси меҳнат ҳуқуқи: ўқув қўлланма. – Тошкент: Адолат, 2020.

16. Меҳнат ҳуқуқи ва ижтимоий таъминот ҳуқуқи: ўқув қўлланма. – Тошкент: Фан ва технология, 2022.

17. Меҳнат ҳуқуқи бўйича амалий машғулотлар тўплами. – Тошкент: Юрист-медиа, 2021.

18. Ижтимоий кафолатлар ва таътиллари ҳуқуқи: ўқув қўлланма. – Тошкент: Yangi asr avlodi, 2023.

19. Оилавий ва ижтимоий таътиллار ҳуқуқий тартиби. – Тошкент: Ilm ziyo, 2021.

III. Монографиялар ва илмий адабиётлар

20. Абдурахмонов Қ.Х. Меҳнат ҳуқуқининг долзарб муаммолари. – Тошкент: Фан, 2019.

21. Холмўминов Ж.Т. Меҳнат шартномасининг назарий ва амалий масалалари. – Тошкент: TDYU, 2020.

22. Раҳимов А.А. Ижтимоий таъминот ҳуқуқининг ривожланиш тенденциялари. – Тошкент: Фан ва технология, 2021.

23. Юсупов С.Б. Ходим ҳуқуқларини ҳимоя қилиш муаммолари. – Тошкент: Адолат, 2018.

24. Каримова Д.М. Меҳнат ҳуқуқида таътиллار институти. – Тошкент: TDYU, 2022.

25. Исмоилов Б.Р. Ижтимоий суғурта ва ижтимоий нафақаларнинг ҳуқуқий асослари. – Тошкент: Yuridik adabiyotlar publishing, 2021.

26. Усмонов Ф.А. Бозор иқтисодиёти шароитида меҳнат муносабатларини ҳуқуқий тартибга солиш. – Тошкент: Fan, 2020.

27. Турсунов Ш.Э. Меҳнат ҳуқуқида қўшимча таътиллار ва уларнинг ҳуқуқий табиати. – Тошкент: Ilm ziyo, 2022.

28. Бобоев Н.Н. Пенсия таъминоти тизимининг ҳуқуқий муаммолари. – Тошкент: Yangi nashr, 2019.

29. Сатторов И.И. Меҳнат ва ижтимоий таъминот ҳуқуқининг ўзаро боғлиқлиги. – Тошкент: Tafakkur, 2021.

30. Ҳайдарова З. Ижтимоий кафолатлар ва аёллар меҳнат ҳуқуқи. – Тошкент: Fan, 2022.

IV. Илмий мақолалар ва тўпламлар

31. Абдуллаев О. “Ижтимоий таътиллارнинг ҳуқуқий табиати ва қўлланиш хусусиятлари” // Ҳуқуқ ва бурч. – 2021. – №3. – Б. 41–48.
32. Рўзиев Ш. “Оналикни муҳофаза қилиш ва меҳнат ҳуқуқидаги ижтимоий кафолатлар” // Давлат ва ҳуқуқ. – 2022. – №2. – Б. 58–64.
33. Тошпўлатова М. “Бола парвариши таътили: ҳуқуқий тартиб ва амалиёт” // Юридик фанлар ахборотномаси. – 2020. – №4. – Б. 70–76.
34. Қодиров Б. “Меҳнат таътиллари расмийлаштиришдаги ҳуқуқий муаммолар” // Жамият ва бошқарув. – 2021. – №6. – Б. 82–89.
35. Ҳамроева Д. “Ижтимоий таътиллار ва меҳнат муносабатларида гендер тенглик” // Илмий тадқиқотлар тўплами. – 2022. – №1. – Б. 111–118.
36. Алиев Р. “Ижтимоий таътиллار ва суғурта тўловлари ўртасидаги боғлиқлик” // Ижтимоий ҳимоя ва ҳуқуқ. – 2023. – №2. – Б. 39–45.
37. Норбоева Л. “Оилавий таътиллار ва бола ҳуқуқларини таъминлаш” // Молия ва ҳуқуқ. – 2021. – №5. – Б. 50–57.
38. Эшонов У. “Замонавий меҳнат бозорида ижтимоий таътиллارнинг аҳамияти” // Экономика ва ҳуқуқ интеграцияси. – 2022. – №4. – Б. 90–97.
39. Мамадалиев П. “Аёллар меҳнатини муҳофаза қилишда таътиллار институти” // Ҳуқуқшунослик муаммолари. – 2020. – №2. – Б. 24–31.
40. Собиров Ф. “Меҳнат ва оилавий муносабатларда ижтимоий таътиллар” // Илмий-назарий журнал. – 2023. – №1. – Б. 73–80.
41. Ҳайдарова З. “Ижтимоий таъминот ҳуқуқида вақтинча меҳнатга лаёқатсизлик ва таътиллар” // Юридик таҳлил. – 2021. – №3. – Б. 66–73.
42. Қаршибоев А. “Оналик ва болаликни муҳофаза қилишга оид ҳуқуқий кафолатлар” // Тадқиқот ва таҳлил. – 2022. – №2. – Б. 55–62.

V. Халқаро-ҳуқуқий манбалар

43. Universal Declaration of Human Rights. – United Nations, 1948.
44. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. – United Nations, 1966.
45. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. – United Nations, 1979.
46. Convention on the Rights of the Child. – United Nations, 1989.
47. International Labour Organization. Maternity Protection Convention, 2000 (No. 183).
48. International Labour Organization. Workers with Family Responsibilities Convention, 1981 (No. 156).
49. International Labour Organization. Part-Time Work Convention, 1994 (No. 175).
50. International Labour Organization. Social Security (Minimum Standards) Convention, 1952 (No. 102).
51. International Labour Organization. Employment Relationship Recommendation, 2006 (No. 198).
52. International Labour Organization. Working Time and Work-Life Balance materials.

VI. Хорижий илмий адабиётлар

53. Collins H., Ewing K.D., McColgan A. Labour Law. – Cambridge: Cambridge University Press, 2019.
54. Deakin S., Morris G. Labour Law. – Oxford: Hart Publishing, 2021.
55. Barnard C. EU Employment Law. – Oxford: Oxford University Press, 2012.
56. Blanpain R. European Labour Law. – Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014.

- 57. Supiot A. Beyond Employment. – Oxford University Press, 2001.
- 58. Freedland M., Kountouris N. The Legal Construction of Personal Work Relations. – Oxford University Press, 2011.
- 59. Vickers L. Protecting Workers' Rights at Work. – Oxford: Hart Publishing, 2010.
- 60. Eichenhofer E. Social Security Law in Europe. – Berlin, 2018.
- 61. Pennings F. Introduction to European Social Security Law. – The Hague: Kluwer Law International, 2022.
- 62. Craig J.D.R., Lynk M.A. Globalization and the Future of Labour Law. – Cambridge University Press, 2006.

VII. Электрон ва расмий интернет манбалари

- 63. Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси – www.lex.uz
- 64. Ўзбекистон Республикаси Президентининг расмий веб-сайти www.president.uz
- 65. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги расмий сайти www.minjust.uz
- 66. Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари соҳасига оид расмий портал.
- 67. Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги расмий сайти.
- 68. Халқаро меҳнат ташкилоти расмий сайти www.ilo.org
- 69. United Nations official website www.un.org
- 70. International Social Security Association www.issa.int